

6. Психологический толковый словарь [Электронный ресурс] // Московский психологический журнал. – Режим доступа : <http://magazine.mospsy.ru/dictionary/dictionary.php?term=173>.

7. Савченко О. В. Особливості сприйняття ситуації міжособистісної взаємодії / О. В. Савченко // Психологічні перспективи: [зб. наук. праць / гол. ред. Л. В. Засєкіна]. – Луцьк, 2012. – Вип. 20. – С. 212–223.

8. Савченко О. В. Особливості сприйняття ситуацій, що пов'язані

з навчальною діяльністю студентів / О. В. Савченко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 17. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 479–489.

9. Суходольский Г. В. Математическая психология / Г. В. Суходольский. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2006. – 360 с.

УДК 173.1:378

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ВСТУПУ У ШЛЮБ

Чхайдзе А.О., аспірант, асистент кафедри практичної психології
Херсонський державний університет

У статті розглянуті теоретичні аспекти мотивів вступу у шлюб, підходи багатьох авторів та науковців до проблеми визначення мотивацій в особистостях, що вирішили укласти шлюб. Розглянуті аспекти такого мотиву створення сім'ї, як любов. Розкрито поняття «духовності», подано перелік характеристик рис особистості, в яких виявляється її духовність.

Ключові слова: мотиви, шлюбні мотиви, шлюб, любов, духовність.

В статье рассмотрены теоретические аспекты мотивов вступления в брак, подходы многих авторов и ученых к проблеме определения мотиваций личностей, решивших заключить брак. Рассмотрены аспекты такого мотива создания семьи, как любовь. Раскрыто понятие «духовности», перечислены характеристик черт личности, в которых проявляется его духовность.

Ключевые слова: мотив, брачные мотивы, брак, любовь, духовность.

Chkhaidze A.O. SPIRITUAL VALUES OF PERSONALITY AS PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MOTIVATION MARRIAGE

The article deals with theoretical aspects of the motives for marriage. Approaches of many authors and researchers to the problem of determining motivation of individuals who have decided to create a marriage. Aspects of such a motive a family, like love. A concept to «spirituality» is exposed, the list of descriptions of lines of personality, its spirituality appears in which, is given.

Key words: motivation, motives of marriage, marriage, love, spirituality.

Постановка проблеми. Молодість – це вік яскравих, забарвлених почуттів та кохання. Багато факторів сприяють вибору супутника для подальшого сімейного життя. Серед них можна виокремити: психологічні, соціальні та фізіологічні. На цей вік припадає період найбільшої сексуальної активності особистості, у цей період більшість людей уперше одружуються, та це також час, коли організм жінки найкраще пристосований до народження здорової дитини.

Сучасна молодь повна життєвих сил та енергії, активно приступає до здійснення свого життєвого задуму та реалізації поставлених цілей. У молодому віці найбільш інтенсивно проходять процеси нових знайомств та спілкування, найбільш легко встановлюються та розвиваються стосунки дружби та кохання.

Через наявність наведених фактів ми зацікавилися мотивами вступу до шлюбу, які змушують наважитись на такий серйозний і відповідальний крок у житті сучасної молоді.

Формування психологічної готовності до сімейного життя – багатоаспектна проблема, яку пов'язують зі зрілістю особистості, розвитком свідомості та самосвідомості індивіда. Відомо, що самосвідомість у підлітковому та ранньому юнацькому віці структурується навколо статевого розвитку особистості. Саме рівень розвитку статевої свідомості та самосвідомості визначає потреби, ціннісні орієнтації, мотиви лінії поведінки як статевої істоти.

Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої структури особистості. Сюди відносяться: спрямованість, мета індивіда, механізм індивідуальної взаємодії. Вони є найважливішими елементами внутрішньої

структури особистості, які закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань. Ціннісні орієнтації відокремлюють значуще, суттєве для певної людини від незначущого, несуттєвого. Наявність життєвих цінностей

у свідомості людини залежить як від вікового етапу, на якому знаходиться індивід, новоутворень цього періоду, так і рівня розвитку суспільства загалом. Багато дослідників: Б.Г. Ананьєв, М.Й. Боришевський, А.Г. Здравомислов, Г.С. Костюк, В.Я. Титаренко, К.В. Шорохова, В.О. Ядов та ін. стверджують, що саме цінності визначають характер відносин особистості з середовищем, з сім'єю і це, в свою чергу, детермінує особливості її поведінки. Але питання щодо впливу морально релевантних потреб на мотивацію створення шлюбу залишається нерозкритим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти готовності молоді до сімейного життя стали предметом вивчення сексологів, психологів, педагогів. Медико-психологічні аспекти вступу до шлюбу є найбільш поширеними і представленими в науковій літературі. Цій проблемі присвячені дослідження Л. Богдановича, І. Горпінченка, Д. Тсаєва, В. Кагана, Д. Колесова, І. Юнди та ін. [4, с. 13]. Морально-педагогічні проблеми готовності молоді до сімейного життя розглядалися В. Бойко, Є. Ільїною, М. Стельмаховичем, В. Сухомлинським, В. Чудгновським та ін. [9, с. 91]. Формування статевої свідомості, ідентичності та їх ролі у психологічній готовності до шлюбу досліджували О. Васютинський, Т. Говорун, І. Кон, Л. Мороз та ін. Зміст та форми статевого виховання висвітлені у працях М. Боришевського, Т.

Говорун, Д. Ісаєва, В. Кагана, І. Кона [11, с. 23]. Соціально-педагогічні, етичні питання підготовки молоді до сімейного життя, а також компетентності психологічної готовності до створення сім'ї розкривались у працях Т. Афанасьєва, М. Алексєєвої, Т. Буленко, Т. Гурко, І. Дубровіної, Д. Немировського [1, с. 43].

Проблемами мотиву та мотивації займалися В. Вілюнас, С. Каверін, К. Левін, А. Маслоу, Х. Хекхаузен. В сучасній психології дослідження з проблеми мотивації вступу у шлюб представлені і в працях В. П. Кравця, М. М. Обозова, Л. Б. Шнейдера та інших.

Метою нашої статті ми ставимо аналіз проблеми мотивів вступу до шлюбу в сучасній молоді у контексті духовних цінностей особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі «мотив» прийнято розглядати як спонукальну причину дій і вчинків людини. Вихідним спонуканням людини до діяльності є його потреби. У будь-якої складної діяльності завжди виділяється мотив, який грає провідну роль [5, с. 875]. На думку А. Н. Леонтьєва, «мотив ми вживаємо не для позначення переживання потреби, а як те об'єктивне, в чому ця потреба конкретизується в даних умовах і на що спрямовується діяльність, яка спонукає її» [7, с. 300]. Р. С. Немов зазначає, що «мотив – це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є його стійкою особистісною властивістю, що зсередини спонукає до здійснення певних дій» [12, с. 465].

Шлюб – це складний соціальний інститут, який є сукупним результатом взаємодії факторів соціального, природного, індивідуального та суспільного, одичного та загального характеру. Стабільність як самого шлюбу, так і заснованої на ньому сім'ї значною мірою залежатиме від змісту і характеру мотивів укладання шлюбу. Дослідження цих мотивів дозволяє з'ясувати механізм формування майбутніх шлюбно-сімейних відносин і спрогнозувати їх позитивний або негативний соціальний потенціал.

Л.Б. Шнейдер виділяє три мотивації, щодо створення шлюбу:

1. Мотив «факт шлюбу». Головна рушійна сила в цьому випадку – намір укласти шлюб. Часом це відбувається під впливом інших при реалізації гасла «Вже час!». При цьому інша людина є лише засобом для виконання заповітного бажання – одружитися або вийти заміж. Загалом неважливо, який саме партнер поруч.

2. Мотив «певний тип шлюбу». У цих випадках діють більш впевнені люди, вони орієнтуються на такого партнера, який здатний здійснити їх мрії і відповідає уявленню про престижний варіант шлюбних відносин.

3. Мотив «певної людини». Обранець сприймається як конкретна реальна людина, з усіма слабкостями і недоліками. Робиться свідомий вибір з установкою на прийняття певної людини і з випливаючою звідси особистою відповідальністю за свої почуття [13, с. 158-159].

Мотиви вступу у шлюб можна розглядати не як короткочасний душевний порив, а як тривалий процес, в результаті якого погляди, установки і орієнтації, що сформувалися в певній обстановці, спонукають людей до активізації своєї діяльності в напрямку задоволення своїх соціальних і природних потреб у шлюбі. У цьому випадку є природним, що чим вище ступінь зрілості поглядів і установок на шлюб, тим вище і соціальна зрілість породжуваних ними мотивів вступу у шлюб. Мотиви можуть бути як усвідомлюваними, так і несвідомими психологічними факторами, що спонукають і направляють поведінку людини. К.Г. Юнг у статті «Шлюб як психологічне ставлення» пише про те, що молодій людині дана можливість неповного розуміння як інших, так і самого себе, тому він не може бути достатньо обізнаним про мотиви інших людей, у тому числі і про свої власні. У більшості ви-

падків вона діє так, як правило, під впливом несвідомих мотивів. Несвідомі мотиви, за К.Г. Юнгом, мають як особистісну, так і загальну природу. Перш за все це мотиви, викликані батьківським впливом. У цьому сенсі для молодого чоловіка визначальним є ставлення до матері, а для дівчини – до батька. У першу чергу це ступінь зв'язку з батьками, який несвідомо впливає на вибір партнера, заохочуючи або ускладнюючи його. Несвідомий зв'язок ускладнює вибір та своєрідні модифікації [9, с. 159].

Серед мотивів пошуку шлюбного партнера, за даними Н.Ф. Федотової і Л.А. Філіпової, найбільш часто вказуються: прагнення до статевої близькості, бажання піклуватися (ці мотиви частіше відзначаються чоловіками), бажання відчувати турботу, бажання кохати і бути коханими, прагнення знайти подібну собі людину, бажання бути зрозумілими (частіше відзначаються у жінок). Мотивація на організацію сім'ї сильніше виражена у жінок, ніж у чоловіків. З.І. Фрайнбург зводить мотивацію створення шлюбу до трьох основних причин: біологічної, соціально-культурної та економічної [6, с. 123].

Мотиви вступу у шлюб істотно залежать від соціального стану суб'єкта, його статі, віку, наявних цінностей життя та інших факторів. У більшості молодих людей головним мотивом вибору майбутнього супутника називалася любов (А.Г. Харчев, С.І. Голод, Н.Г. Юркевич). Так, за даними обстеження у 2002-2003 роках, цей фактор відзначений у 70% студентів. Відзначається і роль матеріального чинника у виборі партнера, а саме бажання бути матеріально забезпеченим («шлюб з розрахунку»). Грає роль і бажання пов'язати свою долю зі знаменитою, популярною, відомою у суспільстві людиною («купатися в променях його слави»), прагнення до сімейного затишку, боязнь самотності, бажання мати дітей і проявляти взаємну турботу (все це частіше відзначається жінками). З віком (від 18 до 30 років) відмінності між мотивами вступу у шлюб у чоловіків і жінок зменшуються. Є. Ільїн відзначає, що найбільша подібність мотивів спостерігається у випадках, коли чоловік дещо старший за дружину, а найбільша розбіжність – коли дружина старша за чоловіка [6, с. 136].

У той же час, незважаючи на, здавалося б, найбільш прийнятну причину шлюбу – любов, вона не гарантує міцності шлюбу. Вся справа в тому, що під одним і тим же мотивом («по любові») ховаються різні потреби (почуття). Коли під любов'ю розуміється сексуальний потяг («ерос»), то вона не є гарантією міцного та щасливого шлюбу, якщо не підкріплена іншими потребами і мотиваторами з моральної сфери людини. Тільки в тих випадках, коли кохана людина сприймається як незамінна за своїми індивідуальними якостями і метою кохання є не отримання егоїстичного задоволення, а відчуття радості через радість іншої людини (така любов називалася древніми греками «апапе»), виключається можливість «пересичення» партнером та відмови від нього [3, с. 143].

На думку деяких дослідників, у великому числі випадків любов виявляється чинником, що перешкоджає збереженню родинного союзу. По-перше, пише С.В. Ковальов, в нетерпінній любові ми шукаємо не чоловіка, а коханого, забуваючи про те, що жити нам доведеться не з одним цим прекрасним відчуттям, а з її предметом і носієм – конкретно людиною, з унікальним психічним світом, образом свого «Я», темпераментом, характером.

По-друге, під романтичним покривом любові ми дуже часто забуваємо, що, наскільки б подружжя не любило один одного, в своїй сім'ї вони просто зобов'язані будуть виконувати звичайні для кожної подружньої пари функції.

Західнонімецький психолог Х. Шельський стверджує, що, коли очікування любові стає первинним

мотивом браку, основний сенс родинного життя з її повсякденними турботами, доглядом за маленькими дітьми зводиться до загибелі цих ілюзій, що часто приводить до пошуків нового любовного партнера.

Один з варіантів песимістичного погляду на співвідношення любові і шлюбу, що містить в собі змішення понять любові, закоханості, ілюзії і споживача як чекання незвичайних відчуттів від іншого.

Іншого погляду на співвідношення любові і шлюбу дотримуються відомі психотерапевти Е. Г. Ейдемільер і В. В. Юстицький, викладаючи його при описі механізму «емоційної ідентифікації з сім'єю». Автори розглядають емоційні стосунки симпатії як цементуючу силу в родинних стосунках. Вони відзначають, що стосунки симпатії до певної міри нейтралізують стани фрустрації, що виникають в міжособистісних стосунках, у тому числі і в сім'ї [10].

Відомий психолог А.Б. Добрович виділив групу мотивів, що спонукають людину вступати у шлюб, які найчастіше не усвідомлюються. До них він відносить: спільність інтересів, вражене самолюбство, пастка неповноцінності, інтимна вдача, взаємна легкодоступність, жалість, вигода, помста («на зло кривднику»), боязнь самотності. Дані мотиваційні модифікації можуть бути усвідомлені, і тоді, за умови, що люди не лукавлять самі з собою, наміри серйозні, а відповідальність за сімейне життя приймається в повному обсязі, є шанс, що шлюб може виявитися успішним [9, с. 160]. За рамками аналітичної психології дослідники виділяють три великі групи шлюбних мотивів. У першу групу входять емоційно-етичні мотиви, у другу – мотиви самореалізації, в третю – мотиви боргу та зобов'язаності. Ймовірно, ухвалення рішення про вступ у шлюб визначається всією сукупністю шлюбних мотивів, проте один з них стає ведучим. Таким мотивом повсюдно є любов [11, с. 100].

Можна стверджувати, що для наречених, мотиви, якими вони керуються при вступі у шлюб, є фундаментом, на якому потім можна будувати сімейні стосунки. Формування мотивів – це складний і тривалий процес, протягом якого у свідомості індивіда складаються певні погляди з питань шлюбу і сім'ї. При цьому зміст поглядів визначається характером соціально – економічних умов, духовного потенціалу суспільства, пануючих традиційних установок і норм поведінки.

Духовність, за М.Й. Боришевським, це багатовимірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності. Духовне в людині – це те, що стало її надбанням, внутрішньою сутністю передусім завдяки її власним, добровільним, глибоко усвідомленим зусиллям [2, с. 401].

Духовно довершена особистість – це наслідок тривалої, наполегливої праці людини над собою, спрямованої на поступове самовдосконалення, свідоме вибудовування себе з метою наближення до обраного ідеалу, в якому гармонійно поєднуються високі людські чесноти, що дає змогу реалізовувати себе і відчувати повноту людського щастя.

Такої високої мети людина досягає завдяки багатьом чинникам, серед яких основна роль належить батьківському, вчительському вихованню, а також вихованню в дошкільних закладах.

Під духовними цінностями особистості ми маємо на увазі цілісне утворення, яке складається із цілого ряду прагнень, духовних почуттів, потреб. Деякі з них займають провідну роль у той час, як інші – відіграють другорядну роль у контексті духовної спрямованості особистості. Формуючись у певних соціальних умовах, духовні цінності втілюють у собі високі суспільні інтереси, активізують соціальну діяльність, залуча-

ють до свідомого втручання індивіда у справи суспільства.

Багато дослідників стверджують, що саме цінності визначають характер відносин особистості з середовищем, з сім'єю і це, в свою чергу, детермінує особливості її поведінки (Б.Г. Ананьєв, М.Й. Боришевський, А.Г. Здравомислов, Г.С. Костюк, В.Я. Титаренко, К.В. Шорохова, В.О. Ядов та ін.). Але питання щодо впливу морально релевантних потреб на мотивацію створення шлюбу залишається не розкритим.

Дослідження духовності у контексті психології особистості передбачає вибір одиниці аналізу цього феномену. Як засвідчив теоретичний аналіз сутності духовності як особистісного утворення, такою одиницею можуть слугувати ціннісні орієнтації, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю. Внутрішні моральні інстанції особистості є тим еталоном, за допомогою якого можна визначити наявність і ступінь розвинутої духовності в людині. Чим тісніше пов'язаний зміст ціннісних орієнтацій з моральністю, чим вагомішим у них є зв'язок із категорією добра, справедливості, тим вищим може бути рівень духовності. І навпаки: відсутність такого зв'язку – свідчення бездуховності [2, с. 403].

А. Зелінченко наводить такий перелік особистісних характеристик людини, які засвідчують міру наявності в неї духовності: примирення, прощення, пошук правди, романтичність, оптимізм, песимізм, надія, любов, доброта, милосердя, щедрість, відданість, самопізнання, творчість, почуття прекрасного, почуття обов'язку, добро, зло, наявність тісних емоційних зв'язків зі світом. Цей перелік є переконливою характеристикою рис особистості, в яких виявляється її духовність [3, с. 125].

А. Зелінченко наголошує про глибинні схожості між собою духовного та бездуховного. Такі механізми, як підвладність зовнішнім впливам, навіюванням, наказам, вимогам, наслідуванню – притаманні як бездуховним, так і духовним індивідам. Однак у людей, яким притаманні духовні чесноти, дія цих механізмів опосередковується, трансформується, творчо переобробляється [3, с. 127].

До системи цінностей, у контексті яких функціонує духовність, належать, крім моральних, громадянські цінності. Серед них найважливіше місце посідають такі: почуття патріотизму, ідентичності з національною спільнотою; глибоке усвідомлення ролі рідної мови в життєдіяльності нації, держави; відповідальність за долю нації; повага до інших національних спільнот; естетичні, інтелектуальні, екологічні, валеологічні, світоглядні цінності. Світоглядні ціннісні орієнтації як складова системи духовних цінностей є базовим утворенням у структурі свідомості та самосвідомості особистості і визначають зміст, сутність Я-концепції особистості.

Духовність А. Сурожський пов'язує з наявністю в людини здатностей до рефлексії, інтроспекції, спроможності вдивлятися в себе, прислухатися до себе.

Важливою умовою розвитку духовності людини є її любов до інших людей, незалежно від жодних умовностей, вимог до того, якою ця людина має бути. Це почуття любові до решти є важкодоступним для людини, адже любити всіх людей, уособлених у понятті «людство», нескладно. Однак любити того, хто не відповідає нашому уявленню про людство, проблематично, оскільки конкретна людина може «псувати» наш ідеальний «образ людства» [10].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши літературу, ми бачимо, що молодість – це саме той час, коли юнаки та дівчата починають серйозно замислюватися над тим, щоб будувати серйозні стосунки, вступати до шлюбу, та, відділившись від батьків та їхньої опіки, створювати свою власну сім'ю. Адже саме сім'я, на думку вчених, є тією первиною моделлю, яка

впливає на формування в дітей еталонів чоловічих і жіночих якостей, поведінкових моделей, дає можливість безпосереднього пізнання сімейно-побутових стосунків чоловіків і жінок, їхніх ролей, функцій, прав та обов'язків як подружжя, як батьків, як громадян. Значення духовності особливо зростає нині, коли перед людиною постає багатий вибір життєвих самовизначень у найрізноманітніших сферах діяльності, а також ціннісних орієнтирів, які визначають життєвий шлях особистості [9, с. 32].

Цінності особистості присутні на всіх етапах мотиваційного процесу. Їх головною функцією є виявлення ступеня відповідності мотивів і цілей, а останніх – засобам їх реалізації у відповідності з ієрархією цінностей даної особистості. У ході соціалізації особистості поступово зростає роль цінностей у процесі мотивації, і ряд мотиваційних утворень особистості (установки, звички, схильності) формуються вже під впливом ціннісних орієнтацій особистості. У деяких випадках цінності можуть самі виступати в якості самостійних цілей діяльності.

Сформована ієрархія цінностей впливає передовсім на модель поведінки особистості як і її життєвий вибір. Трансформуючись у ціннісну орієнтацію, ієрархія цінностей виражається найважливішими структурними елементами свідомості особистості крізь призму переживань, утверджених досвідом. Саме вони відокремлюють значиме від важливого у межах несуттєвого для життєдіяльності людини. Тому ієрархія цінностей може трактуватися як специфічна траєкторія свідомості, в рамках якої формується особистість, урівноважується поведінка та стабілізується напрям потреб, інтересів і т. д. У такому ракурсі ієрархія цінностей стає одним із найважливіших факторів формування мотивації вчинків особистості.

Вибір шлюбного партнера, мотиви укладання

шлюбу і система цінностей дозволяють визначити, які саме зовнішні і внутрішні чинники впливатимуть на стійкість майбутньої молододі сім'ї.

Література:

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. – 2-е изд. / Ю.Е. Алешина. – М. : «Класс», 1992. – 204 с.
2. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
3. Зелинченко А. Психология духовности / А. Зелинченко. – М. : Изд-во Трансперсонального института, 1996. – 213 с.
4. Ильин Е. Мотивация и мотивы / Е. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
5. Каиров И.А., Петров Ф.Н. Педагогическая энциклопедия Т. 2. / И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. – М. : Советская энциклопедия, 1965. – 912 с.
6. Ковалев С. В. Психология семейных отношений / С.В. Ковалев. – М. : Пед-ка, 1987. – 158 с.
7. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. 4-е изд. / А.Н. Леонтьев. – М. : Изд-во Московского университета, 1981. – 584 с.
8. Немов Р.С. Психология : учеб. для студ. выс. пед. учеб. зав. : в 3 кн. – 4-е изд. / Р.С. Немов. – М. : Гум. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн. 1 : Общие основы психологии. – 688 с.
9. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы / Пер. с англ. В. Гаврилова / К. Роджерс. – И. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 288 с.
10. Сурожский А. Достичь своей высоты / А. Сурожский // Московский психотерапевтический журнал. – 2005. – № 3.
11. Студенческая семья: состояние, проблемы, перспективы. – Минск : Университетская, 1991. – 104 с.
12. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений : курс лекций / Л.Б. Шнейдер. – М. : Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.
13. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкий. – Л. : Медицина, 1989. – 192 с.